

ΔΙΕΘΝΕΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΔΗΜΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Παραδοσιακής

ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Βέροια
12-15 Οκτωβρίου 2000

ΥΔΡΟΚΙΝΗΤΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΔΟΥ

Αρχιτέκτων Αναστηλωτής, ΜΑ
ΥΠ.ΠΟ. 11η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

1. Πρόλογος.

Αφορμή για την ανακοίνωση αυτή ήταν μια έκθεση που οργανώσαμε το 1999 στο Βυζαντινό Μουσείο της Βέροιας και πρώην υδρόμυλο, στα πλαίσια του εορτασμού "Ευρωπαϊκές ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς", με θέμα "Νερό Πηγή Ζωής και Ενέργειας". Μια μικρή ομάδα, που απαρτιζόταν από τους αρχιτέκτονες Ελ. Κουτίδου Τ. Σιδηρόπουλο και την υπογράφουσα, τις σχεδιάστριες Σ. Κακαγιάννη και Μ. Σασκαλίδου με τη βοήθεια του Αν. Καρανάσιου και το φωτογράφο Θ. Παραπόντη, ξεκίνησε μια προσπάθεια καταγραφής, αποτύπωσης και φωτογράφισης, μέσα σε ελάχιστο χρόνο, υδροκίνητων εγκαταστάσεων στη Βέροια. Η παρουσίαση αυτή αποτελεί μια απόπειρα πρώτης επεξεργασίας του υλικού αυτού.

Χαρακτηριστικά: "Συνολικά μέσα στην πόλη υπάρχουν τριακόσιοι νερόμυλοι διαφόρων ειδών. Τα νερά τρέχουν προς τα κάτω από τον ένα στον άλλο. Είναι νερόμυλοι, που παρόμοιοί τους δεν υπάρχουν σε καμιά άλλη χώρα". Αναφέρει ακόμα τα περιήφηση προσόψια, τα μεταξωτά σεντόνια και τα άσπρα υφάσματα που φτιάχνονται με τέχνη. Παρόμοιες περιγραφές για τα προϊόντα υφαντουργίας της πόλης γίνονται και από άλλους περιηγητές². Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι στη Βέροια υπάρχει μακρά παράδοση στην υφαντουργία. Η παράδοση αυτή, σε συνδυασμό με τη φθηνή ενέργεια

από τις υδατοπτώσεις, είναι καθοριστική για την βιομηχανική ανάπτυξη της πόλης στα τέλη του 19ου αι.

2. Ιστορικό περίγραμμα.

Το νερό υπήρξε ανέκαθεν πηγή ζωής για τη Βέροια. Ο Τριπόταμος, με τα παρακλάδια του εξασφάλιζε ύδρευση για την πόλη, άρδευση των χωραφιών και ενέργεια των μύλων. Σύμφωνα με τον Γ. Χιονίδη, υπάρχουν μαρτυρίες ότι μύλοι λειτουργούσαν στην πόλη από τους βυζαντινούς χρόνους. Ο Εβλιγιά Τσελεμπή, που επισκέπτεται τη Βέροια το 1668, ίσως με μια δόση υπερβολής, αναφέρει

Σύμφωνα με τους μελετητές, ήδη από τα μέσα του 19ου αι., αρχίζει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μια περίοδος μεταρρυθμίσεων στα πλαίσια του εξευρωπαϊσμού της. Η περίοδος Τανζιμάτ, όρος με τον οποίο έγινε ευρύτερα γνωστή η περίοδος αυτή των μεταρρυθμίσεων, διήρκεσε από 1839 έως το 1877. Εγκαινιάστηκε με την έκδοση αυτοκρατορικού διατάγματος, το Χατί Σερίφ του Γκιουλχανέ, με το οποίο προσφέρονταν εγγυήσεις για στοιχειώδη δικαιώματα σε όλους τους οθωμανούς υπηκόους, ανεξάρτητα από το θρήσκευμά τους. Παράλληλα, συνάφθηκαν συμφωνίες με διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες και

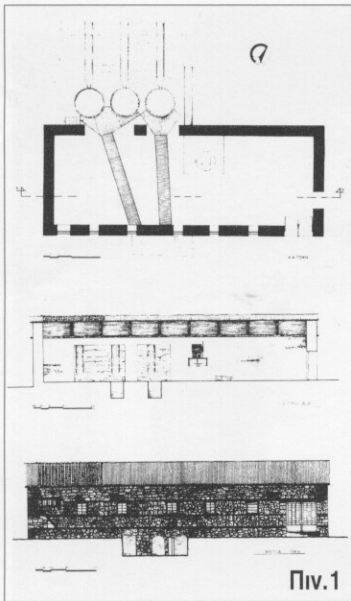
επέτρεπαν στους ξένους υπηκόους να συναλλάσσονται στην Αυτοκρατορία, με ίσα δικαιώματα με τους οθωμανούς. Το 1856, ο Χάρτης Χάτι - Χουμαγιούν δίνει ίσα δικαιώματα σε όλους τους οθωμανούς υπηκόους στην ιδιοκτησία, την απονομή δικαιοσύνης, τη φορολογία, κλπ και ακολουθείται από μία περίοδο πολλών μεταρρυθμίσεων με έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη και την πολεοδομία³. Τα παραπάνω διευκολύνουν την ευρωπαϊκή διείσδυση στην οθωμανική αυτοκρατορία και ταυτόχρονα βελτιώνουν τη θέση των μη - μουσουλμάνων. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, οι οποίες συμπίπτουν με τη σιδηροδρομική σύνδεση με την Ευρώπη, δημιουργούν ευνοϊκό κλίμα για την ανάπτυξη σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων. "Το 1873 ... με εντολή της Πύλης, ο βαλής Ισμαήλ πασάς περιοδεύει τη Μακεδονία συνοδευόμενος από δύο ευρωπαίους μηχανικούς, για να ελέγξει τις δυνατότητες που υπάρχουν για βιομηχανικές επενδύσεις (προγραμματίζονται σιδηροδρομικές συνδέσεις και ξένοι κεφαλαιούχοι ενδιαφέρονται για εγκατάσταση βιομηχανιών). Οι πόλεις Βέροια, Έδεσσα και Νάουσα συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον επειδή προσφέρουν με τις υδατοπτώσεις φθηνή ενέργεια.... Τα κίνητρα που θεσπίζονται στο τέλος του αιώνα για την ίδρυση βιομηχανιών, και η σιδηροδρομική σύνδεση της Θεσσαλονίκης με Βέροια, Νάουσα, Έδεσσα, Μοναστήρι, κλπ. έχουν άμεσο αντίκτυπο στη βιομηχανική ανάπτυξη της Βέροιας, της Νάουσας και της Έδεσσας, οι οποίες ευημερούν και χαρακτηρίζονται ως τα πλέον δραστήρια παραγωγικά κέντρα της Ευρωπαϊκής Τουρκίας"⁴. Αξίζει να σημειώσουμε ότι στις αρχές του αιώνα στον

τομέα της υφαντουργίας και εριοργίας στη συνολική παραγωγή της περιοχής, η Νάουσα καλύπτει το 50%, η Θεσσαλονίκη το 25%, η Έδεσσα το 20% και η Βέροια το 5%⁵. Παρόλο δηλαδή που η Βέροια συμμετέχει στον τομέα αυτό με το μικρότερο ποσοστό, είναι μία από τις τέσσερις πιο αναπτυσσόμενες βιομηχανικές πόλεις της περιοχής, ενώ πληθυσμιακά είναι η δεύτερη μετά τη Θεσσαλονίκη.

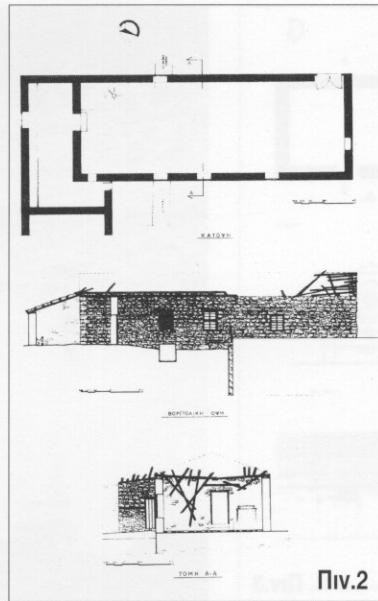
3. Υδροκίνητες εγκαταστάσεις στη Βέροια.

Δύο μεγάλα νηματουργεία - εριοργεία ιδρύονται στη Βέροια την περίοδο αυτή. Των Σωσσίδου - Φάικ (Βέρμιο) το 1902 με 300 απασχολούμενους, και των Σωσσίδου - Χατζηνικολάκη το 1903 με 130 απασχολούμενους⁶. Παράλληλα ιδρύονται δύο μεγάλοι αλευρόμυλοι, που λειτουργούν με κυλίνδρους, του Στέργιου Μάρκου και του Ελαζία Οικονομίδη. Την ίδια εποχή συνεχίζει να λειτουργεί ένας μεγάλος αριθμός αλευρόμυλων που αλέθουν τα σιτηρά με μολόπετρες και επί πλέον βυρσοδεψεία, ελαιοτριβεία και νεροτριβές (μπατάνια). Οι εγκαταστάσεις αυτές είναι όλες υδροκίνητες και αναπτύσσονται είτε κατά μήκος του Τριποτάμου, είτε κατά μήκος ενός παρακλαδιού του, που ρέει παράλληλα με τη ΝΑ οχύρωση της πόλης και έξω από την περίμετρό της.

Διακρίνουμε λοιπόν δύο κατηγορίες εγκαταστάσεων. Τις μεγάλες για την εποχή βιομηχανίες, οι οποίες ιδρύονται, αξιοποιώντας τις ευνοϊκές συνθήκες της εποχής και τη σύγχρονη τεχνογνωσία, και τις μικρές βιοτεχνίες, οι οποίες

Πιν.1

Πιν.2

4

έχουν οικογενειακό χαρακτήρα και συνεχίζουν την παράδοση. Περί τα μέσα της 10ετίας του 1960, το μεγαλύτερο ποσοστό των εγκαταστάσεων αυτών παύει να λειτουργεί. Σήμερα λειτουργούν και αξιοποιούν τις υδατοπτώσεις δύο μόνο μπατάνια. Τα υπόλοιπα κτίρια εγκαταλείφθηκαν και σταδιακά ερειπώθηκαν. Πολλά έχουν ήδη κατεδαφισθεί και στη θέση τους ορθώνονται σήμερα νέες οικοδομές. Παρόλα αυτά διατηρείται ακόμα ένα κτιριακό απόθεμα και κάποιος εξοπλισμός που δίνουν σημαντικές πληροφορίες ως προς τη δομή, την κατασκευή και τη λειτουργία τους.

4. Η Αρχιτεκτονική.

4.1 Βιοτεχνικά κτίρια.

Στις μικρές εγκαταστάσεις ακολουθείται ο δρομικός τύπος, μονόχωρες δηλαδή, ορθογωνικές, ισόγειες κατασκευές. Τα κτίρια αυτά είναι όλα πέτρινα, λασπόκτιστα και στεγάζονται κατά κανόνα με δικλινή ξύλινη στέγη. Η κατασκευή των κτιρίων αυτών βρίσκεται αποκλειστικά στα χέρια των μαστόρων, που κτίζουν από ναούς μέχρι αποθήκες και βιοτεχνίες, και στις απαιτήσεις που θέτουν οι ιδιοκτήτες. Δεν είναι λοιπόν τυχαία μια κοινή αρχιτεκτονική γλώσσα που διαπιστώνεται και συναντάται στα κτίρια αυτά. Οι οικοδομικοί κανονισμοί για τις βιοτεχνίες είναι ελάχιστοι και περιορίζονται κυρίως σε κανόνες που αφορούν τα υλικά δόμησης για την αποφυγή πυρκαγιάς. Αξίζει να αναφέρουμε το άρθρο 25 του οικοδομικού κανονισμού του 1848, όπου ορίζεται ότι οι τρεις πλευρές των μύλων που θα κατασκευάζονται, στο εξής θα είναι λίθινες⁷.

Από τις μικρές εγκαταστάσεις διασώζονται οι εξής⁸:

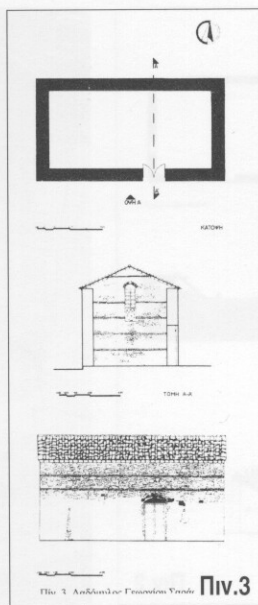
4.1.1. Αλευρόμυλοι - νεροτριβεία.

1. Χριστόφορου Παπαρουσόπουλου. (Φωτ. 1, 2) Αποτελεί ίσως τον παλαιότερο από τους σωζόμενους αλευρόμυλους. Χτίστηκε το 1894 και πέρασε στο Ελληνικό Δημόσιο ως ανταλλάξιμη περιουσία, όπως καθόριζε η συνθήκη της Γενεύης. Το 1935 αγοράστηκε από το σημερινό ιδιοκτήτη. Είχε τρία ζεύγη από μολόπετρες, που μπορούσαν να λειτουργούν ταυτόχρονα. Αργότερα μετατράπηκε σε υδροτριβείο και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Διατηρεί ένα ζεύγος από μολόπετρες, με τον πλήρη εξοπλισμό, έτοιμο για να λειτουργήσει, ύστερα από την απαραίτητη συντήρησή του. Στην κάτοψη του κτιρίου διακρίνεται μέσα στο περίγραμμα της η θέση από τις σωζόμενες μολόπετρες και έξω από αυτή οι νεροτριβές. (Πίν. 1)

2. Δαμιανού Κουϊκόγλου. (Φωτ. 3, 4) Βρίσκεται στην οδό Θωμαΐδου. Αλευρόμυλος, ερείπιο σήμερα, το οποίο σώζει όλο τον εξοπλισμό του, κάτω από την πεσμένη στέγη. (Πίν. 2)

3. Των αφών Μπαζάκα. Ήταν στην άνω κοίτη του Τριποτάμου και είχε μαζί και υδροτριβείο. Αγοράστηκε από τον κ. Κότσουφα και συνεχίζει να λειτουργεί ως υδροτριβείο.

4. Παναγιώτη Κότσουφα. Στην περιοχή "παπάκια", πίσω από του Σαρόγλου. Ήταν υδροτριβείο. Σώζονται οι μεγάλες ξύλινες νεροτριβές.

5. Του Αναστασίου Σαρόγλου. Στην περιοχή Πλατάνια, στο σημερινό πάρκο "παπάκια". Από το 1965 μετατράπηκε σε μπατάκι.

6. Του Χαλατζούκα. Κοντά στους σύγχρονους μύλους Οικονομίδη. Διατηρεί πλήρως τον εξοπλισμό του. (Φωτ. 5) Η λειτουργία του διακόπηκε διότι σταμάτησε η παροχή νερού.

7. Του Βλαχογιάννη. Διασώζεται το κτίριο σε επαφή με του Χαλατζούκα.

8. Του Εμμανουήλ Σαράφογλου. Στην οδό Πιερίων. Μετατράπηκε σε μαρμαράδικο.

4.1.2 Λαδόμυλοι

Από τους λαδόμυλους διατηρείται μόνο ένας, του Γεωργίου Σαράφογλου (Φωτ. 6), κάτω από την οδό Πιερίων. (Πίν. 3)

Είναι γνωστοί άλλοι τέσσερις λαδόμυλοι, από τους οποίους οι τρεις βρίσκονταν στην οδό Θωμαΐδου. Η περιοχή αυτή, γνωστή ως περιοχή των λαδομύλων, οφείλει την ονομασία της στα κτίρια αυτά.

4.1.3 Βυρσοδεψεία.

Η Βέροια είχε μεγάλη παράδοση στην κατεργασία των δερμάτων. Μέρος από τις ποσότητες των δερμάτων που κατεργάζονταν εξαγόταν. Υπήρχαν τρία συνολικά βυρσοδεψεία, από τα οποία δεν σώζεται κανένα.

4.2 Μεσαίου μεγέθους βιοτεχνίες.

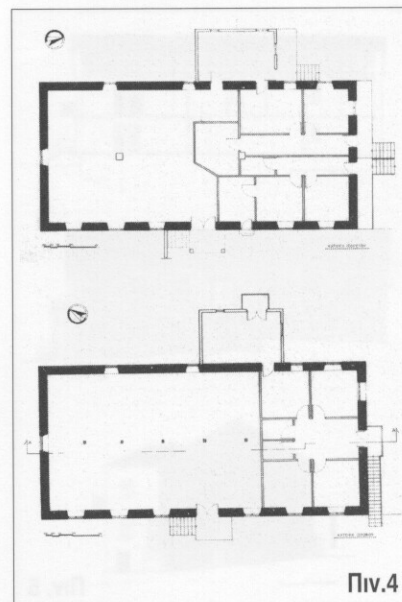
Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε ακόμα μια ενδιάμεση κατηγορία κτιρίων, εκείνα που ακολουθούν μεν τα παραδοσιακά πρότυπα, αλλά είναι μεγαλύτερων διαστάσεων, διώροφα και καλύτερης ποιότητας κατασκευές. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν δύο κτίρια.

1. Ο αλευρόμυλος των Αφών Ντάλη (Φωτ. 7). Χτίστηκε το 1900. Μετά την απελευθέρωση αγοράστηκε από τους αδελφούς Ντάλη. Ήταν διπλός μύλος, από τους μεγαλύτερους στη Βέροια, με υψηλές αποδόσεις αλέσματος για κάθε μολόπετρα (15kg/min). Διασώζεται σε καλή κατάσταση και έχει μετατραπεί σε νυχτερινό κέντρο.

2. Το υφαντουργείο των Δ. Φάκα - Αφών Γκουγκουλιάνη - Ι. Μέσκα (Φωτ. 8, 9). Στην οδό Πιερίων, στο οποίο παρήγαγαν φλοκάτες. Εγκαταλειμμένο κτίριο σε μέτρια κατάσταση, το οποίο διασώζει και ελάχιστο εξοπλισμό. (Πίν. 4, 5)

4.3 Βιομηχανίες

Στις μεγαλύτερες βιομηχανικές μονάδες διαπιστώνεται ποικιλία μορφών, ανάλογα με τη χρήση, το μηχανικό εξοπλισμό και τη διάταξη του, τις ανάγκες σε φυσικό φωτισμό και εξαερισμό και τις επιδράσεις που δέχονται είτε τα συνεργεία, είτε οι ιδιοκτήτες από τις γύρω περιοχές και από την Ευρώπη. Η κατασκευή βρίσκεται και σε αυτές τις περιπτώσεις στα χέρια των μαστόρων και στην αντίληψη του βιομηχάνου για το εργοστάσιό του⁹. Παρόλο που από το 1881 λειτουργεί στην Κωνσταντινούπολη Σχολή Καλών

Πιν.4

Τεχνών, στην οποία εντάσσεται και Τμήμα Αρχιτεκτόνων και Σχολή Πολιτικών Μηχανικών, οι μηχανικοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν φαίνεται να ασχολούνται την περίοδο αυτή με παρόμοιες κατασκευές. Αντίθετα σε ορισμένες περιπτώσεις τα σχέδια του κτιρίου έρχονται κατευθείαν από το εξωτερικό. Αξίζει να σημειώσουμε ότι σε διαφημιστικούς καταλόγους εταιριών κατασκευής μηχανημάτων περιέχονται προτάσεις για την αρχιτεκτονική των εργοστασίων και τη διάταξη των μηχανών παραγωγής¹⁰.

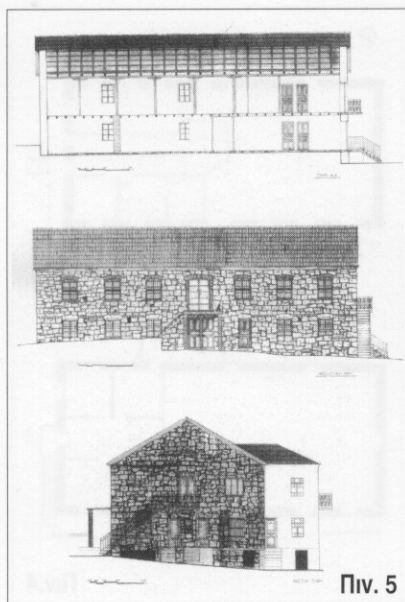
Τα κτίρια αυτά ήταν δύο αλευρόμυλοι, που λειτουργούσαν με κυλίνδρους, και δύο κλωστήρια - υφαντήρια:

1. Αλευρόμυλος Ελαζία Οικονομίδη, στην οδό Πιερίων. Εκσυγχρονίστηκε και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Σώζεται μόνο ελάχιστος από τον αρχικό μηχανικό εξοπλισμό του (Φωτ. 10).

2. Αλευρόμυλος Στέργιου Μάρκου, επί της οδού Θωμαΐδου¹¹ (Φωτ. 11). Η κατασκευή του ξεκίνησε το 1908 και ολοκληρώθηκε το 1911, από το Στέργιο Μάρκου, γιατρό, ο οποίος είχε σχέσεις με τη Ρουμανία. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, τα σχέδια του μύλου τα έκαναν δύο μηχανικοί από τη Γερμανία¹², ενώ την υλοποίησή τους ανέλαβε το συνεργείο του Βαγγέλη Λιάκου. Για την κατασκευή του κτιρίου δούλευαν ταυτόχρονα 50 άτομα¹³. Όλα τα μεταλλικά στοιχεία του κτιρίου εισήχθησαν από την Ευρώπη με καράβι και ειδικότερα η ξυλεία από τη Σουηδία, μια παράδοση που είναι διαδεδομένη όχι μόνο στην περιοχή αυτή της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και στο μικρό νεοελληνικό κράτος, όπου πολλές φορές μεταλλικές και ξύλινες

κολόνες ήταν προϊόντα εισαγωγής. Ο μηχανικός εξοπλισμός του εισήχθη από τη Γερμανία. Στο ισόγειο βρισκόταν ο άξονας λειτουργίας και τα αναβατόρια, στον 1ο όροφο οι κύλινδροι, στο 2ο όροφο οι αποθήκες υλικού και στον 3ο τα πλασίστερ για το κοσκίνισμα και μικρές αποθήκες από σουηδική ξυλεία. Το κτίριο ήταν λιθόκτιστο πολυώροφο και στεγαζόταν με ξύλινη δικλινή στέγη. Στο εσωτερικό του μεταλλικός διαμήκης σκελετός στήριζε τα ξύλινα πατώματα. Η όλη κατασκευή ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακή και εξαιρετικής ποιότητας. Η ομοιότητά του με άλλα κτίρια της εποχής στη Θεσσαλονίκη και στην Ευρώπη είναι εμφανής¹⁴. Κάηκε αρχές τη 18 Αυγούστου του 1981 (Φωτ. 12). Μετατράπηκε στο Βυζαντινό Μουσείο της πόλης, (Φωτ. 13).

3. Νηματουργείο του Δημητρίου Σωσσίδη, στην περιοχή της Αγ. Τριάδας (Φωτ. 14). Κτίστηκε το 1902 και ήταν το μεγαλύτερο της Βέροιας. Ήταν ολόκληρο συγκρότημα κτιρίων, όπου εκτός από το εργοστάσιο και τα βοηθητικά κτίσματα, συναφή με τη λειτουργία του, είχε και κατοικίες για το εργατικό προσωπικό. Αντίστοιχα στη Νάουσα, αλλά πολύ νωρίτερα, το 1873, ο βιομήχανος Λόγγος κτίζει για τους εργάτες του εργοστασίου του κατοικίες, σύμφωνα με τα πρότυπα των βιομηχανικών προαστίων της Αγγλίας¹⁵. Ο φωτισμός του εσωτερικού χώρου του εργοστασίου γινόταν από πλευρικά παράθυρα και από φωταγωγό που σχηματιζόταν στη στέγη, αντίστοιχα με το φωταγωγό στις τρίκλιτες βασιλικές. Το 1960 το εργοστάσιο αγοράστηκε από τον Παντ. Πασχαλίδη, εκσυγχρονίστηκε και

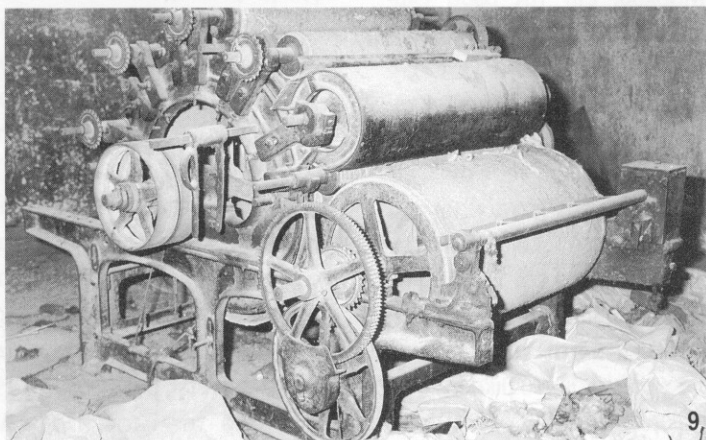
Πιν. 5

8

λειτουργεί μέχρι σήμερα. Τμήμα από το παλιό εργοστάσιο, αρκετά αλλοιωμένο και ερειπωμένο διατηρείται μέχρι σήμερα, μαζί με ελάχιστο εξοπλισμό (Φωτ. 15).

4. Κλωστοϋφαντουργείο αφών Χατζηνικολάκη, στην περιοχή Μαρίφ. Κτίστηκε το 1903 και αποτελείτο από το εργοστάσιο και συμπληρωματικά κτίσματα, με συναφείς λειτουργίες. Το σύνολο, αν και εγκαταλειμμένο, διατηρείται σήμερα σε μέτρια κατάσταση. Είναι ισόγειο, ορθογωνικό, με εξαιρετικά τονισμένο τον κατά μήκος άξονα, και στεγάζεται με δίρριχτη στέγη. Δύο σειρές ξύλινων κιόνων στηρίζουν συμπληρωματικά με τις περιμετρικές τοιχοποιίες τη στέγη. Σειρά μεγάλων παραθύρων και στις δύο μακριές πλευρές εξασφαλίζουν το φυσικό φωτισμό και εξαερισμό του χώρου. Είναι εμφανής η ομοιότητά του με το εργοστάσιο του Πρωτοπαππά στον Πειραιά¹⁶. Σήμερα ανήκει στους αδελφούς Ουσουλτζόγλου. Διασώζει το μηχανισμό υδροκίνησης. Οι συναυλίες, που έγιναν τα δύο τελευταία χρόνια στον αύλειο χώρο του εργοστασίου, έδωσαν προς στιγμήν ζωή στο χώρο, το γνώρισαν στους νεότερους και ζωντάνεψαν μνήμες στους παλιότερους.

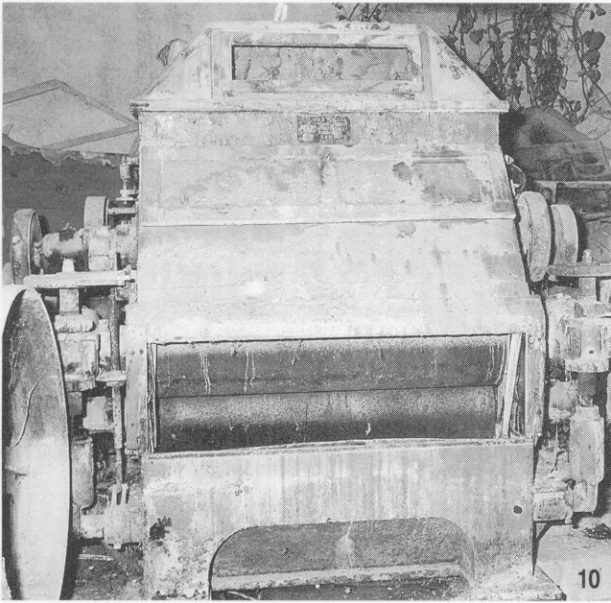
9

5. Συμπεράσματα.

Από τα παραπάνω μπορεί κανείς να οδηγηθεί σε πρώτα συμπεράσματα, ως προς κάποια κοινά χαρακτηριστικά της τελευταίας κατηγορίας των κτιρίων, τα οποία αποτελούν συνέχεια των παλαιότερων με ευρωπαϊκές επιρροές.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι εφαρμόζονται:

- Αυστηρές γεωμετρικές μορφές.
- Περιορισμένα διακοσμητικά στοιχεία.
- Φυσικός πλάγιος φωτισμός με πολλά μεγάλα παράθυρα, από τα οποία τα περισσότερα είναι τοξωτά.
- Λίθινες κατασκευές καλής ποιότητας με ασβεστοκονίαμα.
- Ξύλινες στέγες.
- Σιδερένια παράθυρα και πόρτες, με κοινή μορφολογία.
- Παρόμοιες επί μέρους κατασκευαστικές λεπτομέρειες.

10

Πριν να ολοκληρώσουμε αξίζει να αναφέρουμε το υδροηλεκτρικό έργο Βερμίου, το δεύτερο σε παλαιότητα από τα πέντε μικρά υδροηλεκτρικά έργα στην Ελλάδα, που συνεχίζουν τη λειτουργία τους μέχρι σήμερα, του οποίου η κατασκευή ξεκίνησε το 1925.

Οι εγκαταστάσεις αυτές, με τμήμα του αρχικού τους εξοπλισμού, σιγά-σιγά χάνονται. Διατηρούνται ακόμα στη μνήμη των παλιών, ενώ στους νέους είναι άγνωστες. Αποτελούν όμως αναπόσπαστο κομμάτι της νεώτερης ιστορίας της πόλης. Πριν να είναι πολύ αργά εύχομαι να στρέψουμε όλοι το ενδιαφέρον μας προς αυτές τις εγκαταστάσεις, να τις προστατέψουμε και να τις φροντίσουμε, όπως τους αξίζει, ως νεώτερο κομμάτι της ιστορίας μας.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους κκ. Ν. Βλάχο, (+)Σ. Μάρκου, Γ. Καλλιγά, Γ. Καμπούρη και Σ. Λιάκο, για τις πολύτιμες πληροφορίες και τη διάθεση φωτογραφιών από το αρχείο τους.

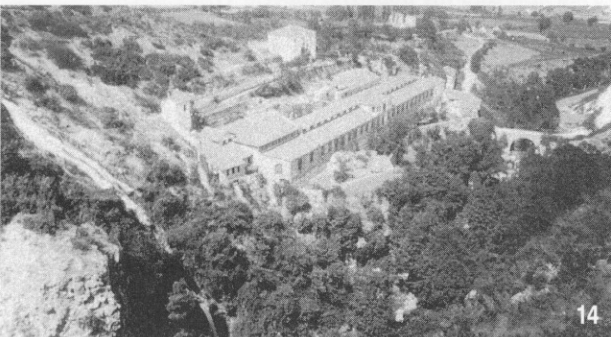
11

12

13

14

15

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δημητριάδη, Β. Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1973, σ. 257.
2. Καλογήρου, Ν. Βέροια, Μελισσα, Αθήνα 1989, σσ. 12,17.
3. Βλέπε σχετικά Καραδήμου - Γερόλυμπου, Αλ. Μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Βορειοελλαδικές πόλεις στην περίοδο των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων, Τροχαλία, Αθήνα, 1997.
4. Καραδύμου - Γερόλυμπου, Αλ. Ό.π. σ. 155
5. Παλάσκα, Γ. "Οι πρώτες βιομηχανικές εγκαταστάσεις στην Κεντρική Μακεδονία", Αρχαιολογία, τεύχ. 18, Φεβ. 1986, σ. 31.
6. Παλάσκα, Γ. ό.π. σ. 34. Βλέπε ακόμα Οικονόμου, Αλ. "Το παλιό βιομηχανικό συγκρότημα Λόγγου-Κύρτση- Τουρπάλη στη Νάουσα. Ιστορική-Αρχιτεκτονική προσέγγιση", Μνημείο και Περιβάλλον, τ. 2, 1994, σ. 67.
7. Γερόλυμπου-Καραδήμου, Αλ. Ό.π. σ. 280.
8. Πρώτη συστηματική καταγραφή των υδροκίνητων εγκαταστάσεων της Βέροιας επιχειρήθηκε σε εργασία της περιβαλλοντικής ομάδας στα σχολικά έτη 1994-95 και 1995-96. Βλέπε "Τριπτόταμος". Το ποτάμι της Βέροιας. Λιανοβρόχι και Μαρούσια, Περιβαλλοντική Ομάδα, Φιλίππειο Γυμνάσιο Βέροιας, Βέροια, 1996.
9. Βλέπε σχετικά Δεμίρη, Κ. Τα Ελληνικά Κλωστοϋφαντουργεία, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα, 1991.
10. Δεμίρη, Κ. ό.π., σ. 102
11. Το κτίριο αποτυπώθηκε (κάτοψη, τομές) για πρώτη φορά το 1986-87 από την κ. Μ. Αγγελάκη, αρχιτέκτονα του ΥΠ.ΠΟ.
12. Η πληροφορία αυτή καθώς και πληροφορίες που αφορούν το μηχανικό εξοπλισμό με τη χωροθέτησή του και τα υλικά κατασκευής οφείλονται στους Ν. Βλάχου και (+) Σ. Μάρκου εγγονούς του ιδρυτή.
13. Η πληροφορία οφείλεται στο Σ. Λιάκο, απόγονο της οικογένειας.
14. Σχετικές φωτογραφίες στο Κολώνα, Β. Τραγανού- Δελιγιάννη, Ό. "Οι μηχανοκίνητοι αλευρόμυλοι της Θεσσαλονίκης (1854-1924)" Πρακτικά Τριήμερου Εργασίας "Ο Άρτος Ημών". Από το σιτάρι στο ψωμί. Π.Τ.Ι. ΕΤΒΑ, Αθήνα 1994, σσ. 325-335. Βλέπε ακόμα Γ. Παλάσκα, ό.π. σσ. 29-36.
15. Γερόλυμπου-Καραδήμου, Αλ. ό.π., σ. 243.
16. Δεμίρη, Κ. ό.π. σχετική φωτογραφία του εργοστασίου, σ. 115

ΥΠΟΤΙΤΛΟΙ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Νεροτριβείο και πρώην αλευρόμυλος Χρ. Παπαρουσόπουλου.
 2. Νεροτριβείο και πρώην αλευρόμυλος Χρ. Παπαρουσόπουλου. Οι νεροτριβές.
 3. Αλευρόμυλος Δ. Κουικόγλου.
 4. Αλευρόμυλος Δ. Κουικόγλου. Τμήμα του εξοπλισμού του.
 5. Αλευρόμυλος Χαλατζούκα. Τμήμα του εξοπλισμού του.
 6. Λαδόμυλος Γ. Σαράφογλου.
 7. Αλευρόμυλος αφών Ντάλη.
 8. Υφαντουργείο Δ. Φάκα - αφών Γκουγκουλιάνα - Ι. Μέσκα.
 9. Υφαντουργείο Δ. Φάκα - αφών Γκουγκουλιάνα - Ι. Μέσκα. Τμήμα του εξοπλισμού.
 10. Αλευρόμυλος Ελ. Οικονομίδη. Τμήμα του εξοπλισμού.
 11. Αλευρόμυλος Στ. Μάρκου. Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και πριν από την πυρκαγιά (αρχείο 11ης Ε.Β.Α.).
 12. Αλευρόμυλος Στ. Μάρκου. Μετά την πυρκαγιά.
 13. Αλευρόμυλος Στ. Μάρκου. Μετά τις εργασίες αποκατάστασης.
 14. Νηματουργείο Δ. Σωσσίδη. Κατά τη δεκαετία του 1920. Αρχείο Γ. Καλλιγά.
 15. Νηματουργείο Δ. Σωσσίδη. Σημερινή κατάσταση.
- Πιν.1.** Νεροτριβείο-πρώην αλευρόμυλος Χρ. Παπαρουσόπουλου (Αποτύπωση: Ε. Κουτίδου, Μ. Σασκαλίδου)
- Πιν.2.** Αλευρόμυλος Δ. Κουικόγλου (Αποτύπωση: Ε. Κουτίδου, Μ. Σασκαλίδου)
- Πιν.3.** Λαδόμυλος Γ. Σαράφογλου. (Αποτύπωση: Ε. Κουτίδου, συνεργ. Α. Καρανάσιος)
- Πιν.4.** Υφαντουργείο Δ. Φάκα - αφών Γκουγκουλιάνα - Ι. Μέσκα. (Αποτύπωση: Ε. Κουτίδου)
- Πιν.5.** Υφαντουργείο Δ. Φάκα - αφών Γκουγκουλιάνα - Ι. Μέσκα. (Αποτύπωση: Ε. Κουτίδου)

